

DARKO PERIŠA

FRANJEVAC KRUNOSLAV MISILO I ARHEOLOGIJA

Dr. sc. Darko Periša
Spinčićeva 5
HR – 10000 Zagreb
E-mail: darko.perisa@zg.t-com.hr

UDK: 27-789.32:902/904(497.6)“19”Misilo, K.
<http://doi.org/10.21857/ygjjwrc6r2y>
Pregledni rad

Krunoslav Misilo bio je prvi školovani arheolog među franjevcima u Bosni i Hercegovini. Iako je na polju arheologije djelovao kraće vrijeme u dva navrata, njegov su rad i uloga bili poticajni za razvoj arheologije u Bosni i Hercegovini posebno prije Drugog svjetskog rata.

Ključne riječi: Krunoslav Misilo, franjevac, arheologija, Bosna i Hercegovina
(*Key words: Krunoslav Misilo, Franciscan, archaeology, Bosnia and Herzegovina*)

Među mnogobrojnim hrvatskim franjevcima, koji su se bavili arheologijom,¹ zaslužno mjesto pripada fra Krunoslavu Misilu. S obzirom da dosad nije bila temeljito prikazana njegova uloga u arheologiji to ću pokušati učiniti na ovom mjestu.²

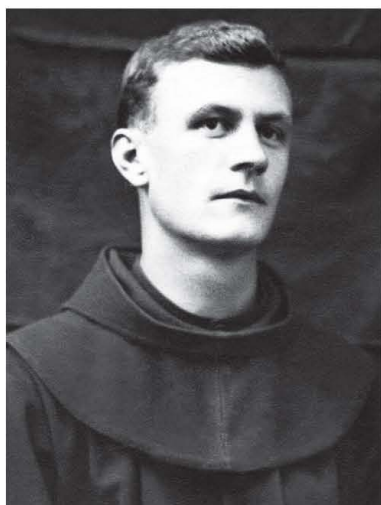
Ivo Misilo, redovničkim imenom fra Krunoslav, rođen je 21. siječnja 1903. u Kreševu³ gdje je pohađao četverogodišnju osnovnu školu. Od 1914. do 1918. i od 1919. do 1923. pohađao je Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom, a u međuvremenu je, školsku godinu 1918/19., proveo u novicijata u franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci. Poslije mature studirao je teologiju i filozofiju na katoličkim teološkim fakultetima u Sarajevu i Paderbornu (od trećeg do šestog semestra). Diplomirao je 1927. u Sarajevu i iste godine zaređen za svećenika. Kratko je bio kapelan (duhovni pomoćnik) i vikar u samostanu u Kreševu i već 1928.

¹ Rapanić 1985, 403-413; Škegro 1997, 140-154; Matanović 2009, 160-164; Zekan 2008.

² Ovaj rad rezultat je moga većeg privatnog znanstveno-istraživačkog projekta iz povijesti arheologije. Na ovom mjestu zahvaljujem fra Ivici Korčaninu što mi je stavio na uvid i korištenje ostavštine fra Krunoslava Misila koja se čuva u franjevačkom samostanu u Kreševu. Također zahvaljujem kolegi Jovanu Mitroviću, arheologu u Narodnom muzeju u Beogradu, što mi je poslao fotografiju na sl. 2.

³ Fra Krunoslavov otac Mijo Misilo bio je trgovac u Kreševu, a majka Marija Anukić bila je iz Fojnice. Imali su 14 djece, a osim fra Krunoslava još jedan njihov sin postao je franjevac (fra Alojzije Misilo), a jedna kćerka redovnica (časna sestra Kata Misilo).

postao predavač u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom za nastavu latinskog i grčkog jezika s književnostima. Iako je te jezike, posebno latinski, dobro naučio u gimnaziji i na teološkim fakultetima ipak je odlučio usavršiti svoje znanje. Zbog toga je u jesen 1930. na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu upisao klasičnu studijsku skupinu: latinski i grčki jezik s književnostima kao prvi glavni predmet, povijest starog vijeka i arheologiju kao drugi glavni predmet te njemački jezik i književnost kao izborni predmet. Tijekom studija bio je smješten u katoličkoj župi sv. Ante Padovanskog u Beogradu, koju su osnovali franjevci provincije *Bosne Srebrene*.⁴ Svećeničke dužnosti tijekom njegovog redovitog studija u Beogradu usklađene su tako što je 1933. bio imenovan župnikom u Kraljevu gdje je bila brojem vjernika mlada i mala katolička župa.⁵ Diplomirao je 17. prosinca 1934. Proforski ispit također je položio u Beogradu 1939.

Sl. 1 Fra Krunoslav Misilo, fotografija iz indeksa Univerziteta u Beogradu, 1930. (ostavština K. Misila).

Fig. 2. Fr. Krunoslav Misilo, photograph from the matriculation book of the Belgrade University, 1930 (Legacy of K. Misilo).

U prvi je tren teško reći zašto je Misilo kao Hrvat i katolički svećenik za svoje studije izabrao Filozofski fakultet u Beogradu, a ne u Zagrebu ili Ljubljani

⁴ Sveta Stolica i prvi beogradski katolički nadbiskup fra Ivan Rafael Rodić povjerali su franjevcima provincije *Bosne Srebrene* katoličku misiju u Srbiji između dva svjetska rata. Franjevci su 1926. osnovali župu i sljedeće godine izgradili crkvu sv. Ante Padovanskog u Beogradu.

⁵ Većinu katoličkih vjernika u Kraljevu sačinjavali su francuski stručnjaci koji su stigli s obitelji i nastanili se u tom gradu zbog izgradnje Vojno-tehničkog zavoda, odnosno Tvorcnice zrakoplova. Drugi su dio bili metalni radnici u toj tvornici, koji su došli iz Hrvatske, Slovenije i Vojvodine. Zgrada katoličke crkve u Kraljevu izgrađena je na inicijativu i uz novčana sredstva najuglednijih srpskih trgovaca u Kraljevu. Zvona je osobno darovao kralj Aleksandar Karađorđević. Prvu misu u novoizgrađenoj crkvi služio je upravo Misilo 19. studenoga 1933.

s istim programom, ali u tome nema ništa neobično.⁶ O tome najbolje svjedoče njegovi studijske kolege, među kojima su, od kasnije afirmiranih arheologa, klasičnih filologa i povjesničara bili Petar Lisičar, Josip Korošec, Mihailo Petruševski, Pavao Pausch, Dinko Foretić i Pavle Velenreiter.⁷ Svi su oni bili iz raznih krajeva Kraljevstva Jugoslavije, a nitko među njima po nacionalnosti nije bio Srbin. Na studijima su im tada predavali sljedeći ugledni i znameniti profesori: Milan Budimir (grčki jezik i književnost), Veselin Čajkanović (latinski jezik i rimska književnost), Miloje M. Vasić (arheologija) i Nikola Vulić (povijest starog vijeka). To jasno govori da je Filozofski fakultet u Beogradu bio kozmopolitska sredina, a njegova klasična studijska skupina jako cijenjena, dok su privlačili studente iz raznih i udaljenih krajeva Jugoslavije. Upotpunjavajući svoje znanje za buduću nastavu, Misilo je na četvrtoj godini slušao i predavanja iz povijesti umjetnosti kod Vladimira Petkovića, koji je bio profesor povijesti umjetnosti, ali i dobar arheolog i ravnatelj Narodnog muzeja u Beogradu, a uz V. Čajkanovića se Misilo zainteresirao i za etnologiju. Upravo je u to vrijeme, preciznije od 1929. do 1934., M. Vasić izvodio opsežna i metodološki vrhunska arheološka iskopavanja na svjetski poznatom neolitičkom i eneolitičkom naselju u Vinči kod Beograda. Misilo je također sudjelovao na tim iskopavanjima⁸ i tu s drugim studentima stekao svoja prva i tada najbolja moguća terenska iskustva. Isto tako, tih je godina N. Vulić iskopavao glasovito željeznodobno groblje s grčkim arhajskim elementima u Trebeništu kod Ohrida (od 1930. do 1934.), dok je V. Petković iskopavao čuveni helenistički i rimski grad Stobe kod Bitole (od 1927. do 1934.). Misilo je posjetio ta nalazišta i na izložbama u Beogradu vidio njihove senzacionalne nalaze tako da se još više zagrijao za arheologiju.⁹

U Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom predavao je u dva navrata od 1928. do 1930. i od 1934. do 1942. u prvom redu latinski i grčki jezik s književnostima, a zatim povijest starog vijeka, likovnu umjetnost, etnologiju, njemački i talijanski jezik. Od 1942. do 1945., u teško vrijeme Drugog svjetskog rata, bio je na dužnosti provincijala franjevačke provincije *Bosne Srebrene*. Javno je s propovjedaonice osuđivao zločine u fašističkoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i štitio Srbe i

⁶ Možda je Misilo u izboru sveučilišta savjetovao ili nagovorio njegov najbolji prijatelj fra Rastislav Drljić, također profesor u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom, koji je na Filozofskom fakultetu u Beogradu nešto ranije studirao slavistiku, nacionalnu povijest i latinski jezik s književnošću. On je ujedno i napisao nekrolog Misilu. Usporedi: Drljić 1972.

⁷ Za razliku od klasične filologije, predavanja iz arheologije i povijesti starog vijeka su se slušala ciklički, odnosno zajedno su je slušali studenti starije i mlađe generacije.

⁸ Drljić 1972, 383, 386.

⁹ U Misilovoj ostavštini u Kreševu nalaze se i njegove bilješke o arheološkim otkrićima i iskopavanjima u Makedoniji 30-ih godina 20. st.

Sl. 2 Profesor arheologije Miloje M. Vasić (u sredini) sa svojim studentima na ručku u Beogradu oko 1933. – prvi s desna fra Krunoslav Misilo, prvi s lijeva Josip Korošec, iza njega Dinko Foretić, u lijevom gornjem kutu Mihailo Petruševski (Ostavština M. M. Vasića).

Fig. 2. Professor of archaeology Miloje M. Vasić (middle) with his students at a dinner in Belgrade c. 1944 – the first on the right Fr. Krunoslav Misilo, the first on the left Josip Korošec, behind him Dinko Foretić, in the left upper corner Mihailo Petruševski (Legacy of M. M. Vasić).

Židove.¹⁰ Poslije rata boravio je u Franjevačkom samostanu u Kreševu. Zatim se vratio u Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom i u školskoj godini 1946/47.

¹⁰ Misilo je zbog svojih stavova bio na udaru proustaški usmjerenih bosanskih franjevaca okupljenih oko propagandnog lista *Neda* (skraćeno od *Nekoć i danas*) koji su njega i upravu franjevačke

bio njezin ravnatelj, ali je upravo tada njoj komunistička vlast oduzela pravo javnosti i prisvojila velik dio imovine. Napustio je Visoko i dalje službovao kao župnik i dekan u Osovi kod Maglaja (1947. – 1953.), vizitator u Hrvatskoj (1952.), kapelan u Jajcu (1953. – 1954.) i župnik u Novom Šeheru kod Žepča (1954. – 1955.) te na kraju župnik i gvardijan franjevačkog samostana u Kreševu (1955. – 1961.) gdje je preminuo 12. srpnja 1971.

Sl. 3 Fra Krunoslav Misilo, snimljeno 1950. (ostavština K. Misila).

Fig. 3. Fr. Krunoslav Misilo, photographed in 1950 (Legacy of K. Misilo).

Misilo je u arheologiji, koliko su mu to svećeničke, redovničke i nastavničke dužnosti dopuštale, djelovao na tri načina – kao muzealac, terenski istraživač i publicist.¹¹ Osim toga, kao profesor je često vodio dačke ekskurzije po arheološkim nalazištima u široj okolici Visokog.

U gimnaziji u Visokom osnovao je 1928. arheološku zbirku, koju je podijelio na prehistorijski, antički, numizmatički i etnografski odjel od kojih se potonja

provincije *Bosne Srebrene* optuživali za nedostatak patriotizma i lojalnosti poglavniku Anti Paveliću i tobožnje simpatije prema jugoslavenskoj komunističkoj vojsci (partizanima). U Misilovoj ostavštini u Kreševu nalazi se pismo arheologa Joze Petrovića (datirano *na dan Male Gospojine* 1962.), napisano pisačim strojem, u kojem ga je zamolio da franjevci ugoste arheologe koji će u Tuzli imati skup, a iz čega izdvajam sljedeće dijelove: “*To je tvoja struka, neke od njih poznaš iz vremena kada si u Vinči prema izvaji Vasića i Korošeca prednjačio. [...] Da naglasiš da su Ustaše kreacija PENDREKA, a ne hrvatske hiljadugodišnje kulture! Ti imaš legitimaciju, koji si progonjenima toliko koristio NESEBIČNO zalažući svoj veliki ugled kao Provincijal, a ne manje i davajući krov progonjenima, a još više pomoći u naturi i novcu. Vrijeme je da se razbijaju krivotvoreni pojmovi. Bio si Čovik kada je to bilo zakonom zabranjeno, a što taj kapital nisi naplatio ...*” Post scriptum: “*Gledali smo kada će Te metak skinuti s prodiakaonice! Ipak si hladno govorio, t.j. realno bez obzira na opasnost – i bez ustezanja!*”

¹¹ Osim članaka iz arheologije, objavio je i nekoliko članaka iz teologije, crkvene povijesti, povijesti umjetnosti i o aktualnim političkim događanjima (o položaju kršćana i Katoličke crkve u komunističkom režimu).

ubrzo osamostalila. Arheološkoj se zbirci posebno posvetio poslije svoga povratka sa studija. Zahvaljujući mnogobrojnim franjevcima, visočkim gimnazijalcima i raznim darovateljima u Muzej je, posebno između 1934. i 1941., godišnje dolazilo po nekoliko desetaka arheoloških predmeta i preko stotinu primjeraka rimskog i drugog novca o čemu najbolje svjedoče njihovi popisi objavljeni u *Izveštaju Franjevačke klasične gimnazije s pravom javnosti u Visokom* koji je objavljivan u obliku knjižice svake školske godine do kraja Drugog svjetskog rata.¹² Predmeti pripadaju svim razdobljima od neolitika do kasnog srednjeg vijeka, a najviše potječu iz srednje Bosne, a zatim iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, pa čak iz Hrvatske i Srbije, ali i drugih zemalja.¹³ Prikupljeno je oko 30 kamenih spomenika.¹⁴ Poslije povlačenja u franjevački samostan u Kreševu također je tu utemeljio Muzej s ve-

¹² Osim važnijih kamenih spomenika, drugi arheološki nalazi nisu bili pravovremeno stručno i znanstveno analizirani i objavljeni. Poseban problem danas predstavlja nedostatak podataka o nalazištu uz njih. Naime, Misilo je predmete izlagao u vitrinama i uz njih na male papire stavljao legende o nalazištu. Međutim, zbirka je 1945. naglo deponirana i evakuirana, tako da su predmeti ostali bez podataka o nalazištu. Srećom taj nedostatak ublažavaju Misilovi popisi u *Izveštajima Franjevačke klasične gimnazije s pravom javnosti u Visokom*, ali dosad nisu bili iskorišteni kod objave određenih vrsta arheoloških nalaza. Tako je Mirsad Sijarić objavio primjerke srednjovjekovnog oružja – tri mača, dva vrha kopalja i nekoliko vrhova strijela – ali bez podataka o nalazištu. Vidi: Sijarić 2014, 48 (T. III), 58 (T. VI), 62 (T. VII), 198 (T. XLII, 1), 228 (T. L, 1), 302, 304 (T. LXII, 6), 309, 318 (T. LXV, 8 – zapravo vrh rimske republikanske katapultske sulice!), 364 (T. LXXVII, 3). U Misilovom popisu arheoloških darova za školsku godinu 1936/37. na str. 13-15 stoje podaci o darovima starog oružja koje nije kao dotad datirao u prethistorijsko i rimsko doba, pa je jasno da je mislio na srednjovjekovno i novovjekovno oružje. Zabilježio je da je Martin Baling iz Vinkovaca darovao 17 komada starog oružja i jedan etnografski predmet, a kako se iz drugih izvora zna da je on bio trgovac lovačkim oružjem i kolekcionar novovjekovnog oružja može se zaključiti da darovano oružje nije bilo srednjovjekovno. Upravo približno toliko komada vatrenog i hladnog oružja danas ima u etnografskoj zbirci. Zatim je zabilježio da je Viktor Kopač iz Breze darovao 3 komada starog oružja, fra Vinko Lalić iz Visokog 1 komad oružja, fra Trpimir Račić, učenik VIII. razreda u Visokom 1 komad starog oružja, Nikola Šimić iz Visokog dijelove starog oružja i Andrija Trogranić iz Visokog 1 komad starog oružja. Svi darovatelji su iz Visokog ili okolice, tako da se s pravom može zaključiti da su primjerci srednjovjekovnog oružja nađeni u tom kraju. Inače, na samome su srednjovjekovnom gradu Visokom česti nalazi srednjovjekovnog oružja o čemu se više može saznati u Sijarićevoj knjizi.

¹³ Osim srednjovjekovnog oružja objavljene su četiri grčke i četiri rimske svjetiljke. Vidi: Busuladžić 2007, 103-104, 157; Busuladžić 2014. Za te svjetiljke nema podataka u Misilovim popisima. Misilo je *Izveštaju Franjevačke klasične gimnazije s pravom javnosti za školsku godinu 1938/39.* zapisao da su nabavljene tri velike grčke posude, a tek je onda donio popis darovatelja i darova. To jasno upućuje da je na tržištu također kupovao antikvitete, koji mogu potjecati iz udaljenih krajeva. Kada se uzme u obzir prethodni podatak, mogućnost da grčke svjetiljke potječu s područja Bosne i Hercegovine malo je vjerojatna, s tim više jer je na tom području dosad nađena samo jedna grčka svjetiljka (u Ošanjčićima). Isto tako, jako je upitna pretpostavka da rimske svjetiljke potječu s područja Bosne i Hercegovine, odnosno provincije Dalmacije. Usporedi: Busuladžić 2014, 128, 131. Misilo je na nekoliko mjesta zabilježio da su razne rimske predmete darovali franjevci koji su bili na službi u Srbiji.

¹⁴ Sadržaj izložbe arheološke zbirke, popularno nazvane *Lapidarij*, iscrpno je prikazan u: Gavran 2000, 124-141.

likom zbirkom o rudarstvu i metalurgiji željeza (po čemu je Kreševo znamenito) te etnografskom, sakralnom i malom arheološkom zbirkom.¹⁵

U Višnjici kod Kiseljaka nalazi se veće rimsko naselje, a na brdu Gradcu kasnoantička utvrda. Ispod tog su brda slučajno 1932., prilikom građevinskih radova, otkriveni ulomci od nekoliko rimskih nadgrobnih spomenika s reljefima i latinskim natpisima. Misilo je prikupio te ulomke i smjestio ih u arheološku zbirku u Visokom. Njihovu prvu objavu prepustio je svome profesoru N. Vuliću što najbolje govori koliko ga je poštivao i cijenio. N. Vulić ga je također potaknuo da na tom mjestu izvede arheološko iskopavanje što je on i učinio.¹⁶ S dvojicom učenika klerika u kolovozu 1932.¹⁷ izveo je manje arheološko iskopavanje na slobodnoj površini i snimio kasnoantičku građevinu čiji je pod bio popločan rimskim nadgrobnim spomenicima.¹⁸ U podu od žbuke zatekao je mjesta iz kojih su izvađeni spomenici.¹⁹ S novim je ulomcima kompletirao rimske spomenike u cjeline i dopunio i ispravio Vulićeva čitanja. Spomenike iz Višnjice, uz još dva rimska kamena spomenika s natpisima iz Viteza i okolice Zenice, objavio je 1936. uz kvalitetnu epigrafsku analizu²⁰ u *Glasniku Zemaljskog muzeja* u Sarajevu. U Višnjici je tada nađen i jedan nadgrobnni spomenik s reljefima ljudi bez natpisa, kojeg Misilo nije objavio nego je to kasnije učinio Dimitrije Sergejevski.²¹

U jednom članku iz 1939. Misilo je sažeto opisao najvažnija i najpoznatija arheološka nalazišta u okolici Visokog s posebnim naglaskom na kasnoantičke i srednjovjekovne crkve. Tu je objavio fotografije kamenog namještaja iz kasnoantičke crkve u Dabravini i znamenite kasnosrednjovjekovne nadgrobnne spomenike iz Zgošće. U članku iz 1940. usporedio je neke hrvatske i srpske običaje i

¹⁵ Drljić 1972, 386.

¹⁶ Vulić 1933, 69-71.

¹⁷ Misilo u svome članku nije naveo kada je izveo iskopavanje, ali je u svome dnevniku iskopavanja, koji se čuva u njegovoj ostavštini, zabilježio da je to bilo 10. i 11. te od 18. do 20. kolovoza, ali ne i godinu. U objavi je naveo da su kod iskopavanja sudjelovala dva učenika-franjevca (Marijan Lucić i Marijan Marijančić) koji su tada išli u osmi razred gimnazije, a zahvaljujući tom podatku može se zaključiti da je iskopavanje bilo u kolovozu 1932.

¹⁸ U Misilovoj ostavštini u Kreševu nalazi se izvorni tehnički plan s iskopavanja, mnogo precizniji nego onaj u objavljenom članku, u kojem je ubilježena veličina svakog pravokutnog mjesta u podu u kojem su bile ugrađene stele.

¹⁹ Na tom je mjestu pola stoljeća kasnije Enver Imamović izveo manje arheološko iskopavanje. Otkrio je hipokaust i zaključio da je rimska građevina bila terma. Zaključio je da je gradnja poda stelama, koje je Misilo objavio, bila tijekom adaptacije jedne prostorije u ranom srednjem vijeku. Mnogo je vjerojatnije da je to bilo u kasno antičko doba. Vidi: Imamović 1996, 73-75. Misila je nazvao "skupljačem i ljubiteljem starina".

²⁰ U Misilovoj ostavštini u Kreševu čuva se fascikla s listovima na kojima je precrtavao i minuciozno analizirao te rimske natpise.

²¹ Sergejevski 1957, 108-114, T. VII.

obrede sa sličnima grčkim i rimskim u antičko doba. Prema njegovom mišljenju sličnost se vidi u slavljenju sveca zaštitnika pojedinog plemena (krsno ime i slava) i u običajima za Badnjak i Novu godinu u kojima su se zadržali elementi štovanja predaka iz pretkršćanskih vremena. U članku iz 1942. sažeto je opisao Srebrenicu i okolicu u rimsko doba, dok je u članku iz 1960. prikazao muzejsku djelatnost franjevac i muzejske zbirke, riznice sakralnih predmeta i druge spomenike kulture u vlasništvu franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovina. U okviru potonjeg članka od arheoloških je spomenika po prvi put objavljen ulomak rimske stele s natpisom iz okolice Kreševa²² i spomenik s reljefom dva Silvana i pet nimfi s Metaljke kod Jajca.²³

Svoj je istraživački interes usmjerio i na kasnosrednjovjekovne franjevačke crkve, ali u specifičnim okolnostima i na franjevačke grobove. U Sarajevu je 1939. počela velika ekshumacija kostiju iz grobova na starom kršćanskom (katoličkom i pravoslavnom) groblju na mjestu zvanom Carina blizu Zemaljskog muzeja, na kojem se pokopavalo od srednjeg vijeka do početka 19. st. Ekshumaciju su pratili i manja su iskopavanja poduzimali stručnjaci Zemaljskog muzeja i spašavali arheološke ostatke.²⁴ Misilo je tom prilikom stručno ekshumirao grobnicu u koju su se stoljećima pokopavali franjevci, koji su bili sarajevski župnici. Grobnica je bila duboka preko 1,5 m, a u najdubljem su dijelu bili nađeni kosturi s odsječenim glavama što upućuje na osmansku egzekuciju,²⁵ koja se inače prema predaji izvo-

²² Spomenik je kasnije objavljen u: Škegro 1994, 294-296. Na prednjoj strani spomenika nalazi se uklesan jedan, a na poleđini tri mala križa. Autor je zaključio da su slični srednjovjekovnim križevima u tom kraju. Mnogo je vjerojatnije da je ulomak rimskog spomenika korišten kao nadgrobni spomenik iznad kršćanskog groba u rano doba osmanske vladavine, kada se nisu smjeli podizati križevi nego su se na položeno kamenje na grobu samo uklesavali mali križevi, odnosno onoliko broj koliko je bilo pokojnika u grobu.

²³ Spomenik je kasnije objavljen u: Paškvalin 1964, 151-154, ali bez podatka da ga je prvi objavio Misilo. Kasnije je Veljko Paškvalin objavio magnetofonski snimljenu i na papir prenesenu diskusiju Duje Rendića-Miočevića na njegov referat *Tragovi religije autohtonog stanovništva u Bosni i Hercegovini za vrijeme Rimljana*, koji je pročitao na Simpoziju Antičke sekcije Arheološkog društva Jugoslavije održanom u Sarajevu 1962. Vidi: Paškvalin 2005, 56, 59. S obzirom da je D. Rendić-Miočević u svojoj diskusiji spomenuo reljef dva Silvana i pet nimfi iz Jajca, V. Paškvalin je zaključio da ga je on mogao vidjeti kod Dimitrija Sergejevskog (valjda misli na fotografiju spomenika), jer u to doba još nije bio objavljen s Paškvalinove strane. D. Rendić-Miočević je taj spomenik isto tako mogao vidjeti u Muzeju franjevačkog samostana u Jajcu ili za njega saznati (usmeno ili iz članka) od Misila koji ga je prvi objavio što V. Paškvalinu očito nije bilo poznato.

²⁴ Pregledno o arheološkim ostacima na tom groblju: Sergejevski 1947, 14-27.

²⁵ Zaplata 1939, 5. Na jednom je mjestu autor novinskog članka zabilježio: *"Lice kome je povjeren nadzor nada sadanjim radnicima u tome groblju, primjetilo je jedan interesantan, latinicom ispisani niski krst, na kome je stajalo: 'Grobnica u kojoj pepeo braće redovnika franjevac sahranjen počiva'. Čim je to otkriveno, obaviješteni su o tome naši franjevci, koji su danas izaslali arheologa i profesora Franjevačke gimnazije iz Visokog, vlč. fra Krunoslava Misila, da izvrši pregled i ekshumaciju."* Također: Zaplata 1939a, 5.

dila u blizini. U Kreševu je 1964. prilikom rušenja dotrajale stare i izgradnje nove samostanske crkve sv. Katarine iskopao temelje srednjovjekovne crkve s osnovom u vidu jednobrodne lađe s pravokutnim izduženim svetištem.²⁶ U Donjim Bakićima kod Olova je, u organizaciji Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 1968. i 1969. izveo sustavno arheološko iskopavanje prostrane crkve sv. Roka. U iskopavanju su prve sezone sudjelovali kao radna snaga učenici Franjevačke klasične gimnazije u Visokom.²⁷ Vanjske dimenzije crkve bile su 16,3 × 9,5 m, a unutarnje 14,7 × 8,2 m. Zidovi crkve bili su očuvani do 2 m visine i pojačani kontraforima, a pod je bio popločan. Također je našao i obojanu žbuku. U koru je otkrio masivno kameno postolje za oltar i kamenu menzu. Rezultate je ukratko objavio on osobno u kraćem izvještaju iz 1969., a plan crkve zatim Pavao Anđelić.²⁸

Treba imati u vidu da je Misilovo profesionalno bavljenje arheologijom bilo poticajno za razvoj arheologije u Bosni i Hercegovini tijekom 30-ih godina 20. st. Od državnih arheoloških institucija postojao je samo Zemaljski muzej u Sarajevu sa svega dva zaposlena arheologa – Mihovilom Mandićem i D. Sergejevskim. Muzej u Banjoj Luci tada je imao uglavnom etnografski karakter, dok u drugim gradovima još nije bilo državnih muzeja. Misilo se pridružio kao treći arheolog, a Franjevačka klasična gimnazija u Visokom sa svojom arheološkom zbirkom i lapidarijem kao nova institucija. Franjevci su tada još posjedovali Muzej na Humcu kod Ljubuškoga, uglavnom arheološkog karaktera, i arheološku zbirku u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu iznad Lištice, ali oni nisu imali profesionalnog arheologa. Isusovci su posjedovali Muzej s arheološkom zbirkom u Nadbiskupijskoj gimnaziji u Travniku, ali također nisu imali profesionalnog arheologa. I to je bilo sve. Situacija se s arheološkim kadrom počela poboljšavati uoči Drugog svjetskog rata kada su u Zemaljskom muzeju zaposleni Josip Korošec i Paola Vračko Korošec, a zatim početkom rata kada je iz Beograda na dužnost ravnatelja došao Jozo Petrović. S J. Korošcem i J. Petrovićem se Misilo poznao i družio još od godina provedenih u Beogradu, pa se suradnja nastavila i kasnije.²⁹

²⁶ Iskopavanje je zabilježeno u: Marijanović 1988, 122. Misilo je inače kao gvardijan vodio cijeli projekt rušenja stare, iskopavanja najstarije i gradnju nove crkve u Kreševu. U Misilovoj ostavštini u Kreševu nisam našao dokumentaciju o tom iskopavanju, pa tako nisu poznate dimenzije srednjovjekovne crkve.

²⁷ Iskopavanja je izveo od 23. srpnja do 3. kolovoza 1968. i od 18. do 30. kolovoza 1969.

²⁸ Anđelić 1973, 203-204, plan 7. P. Anđelić nije se koristio Misilovim izvještajem iz 1969. o rezultatima arheoloških iskopavanja crkve u Bakićima, koji je ostao potpuno neuočen u arheološkoj literaturi. U Misilovoj ostavštini u Kreševu nalazi se i dnevnik iskopavanja crkve u Bakićima.

²⁹ Misilo je u *Izještajima Franjevačke klasične gimnazije s pravom javnosti u Visokom za školsku godinu 1938/39. i 1939/40.* zabilježio da je dr. Jozo Petrović darovao više komada rimskog novca i jednu statu. J. Korošec je odmah po dolasku na službu u Zemaljski muzej počeo proučavati gradinu iznad Svraka kod Semizovca i objavio nalaze iz jednog željeznodobnog groba ispod te gradine, a koji se čuvaju u arheološkoj zbirci Franjevačke klasične gimnazije u Visokom. Vidi: Korošec 1943, 59.

Zbog toga nije ništa neobično da je 1942. također kratko sudjelovao na arheološkom iskopavanju na Crkvini u Gornjem Turbetu kod Travnika, koji su J. Petrović i J. Korošec vodili skupa s D. Sergejevskim i P. Korošec. To je bilo jedino veće plansko arheološko iskopavanje, koje je vodio Zemaljski muzej tijekom Drugog svjetskog rata usprkos velikim ratnim opasnostima. Dakle, na tom je iskopavanju sudjelovalo svih pet tada aktivnih arheologa u Bosni i Hercegovini. Ubrzo je, 27. kolovoza 1942., izabran za provincijala franjevačke provincije *Bosne Srebrene* i zbog te se odgovorne dužnosti u ratnom razdoblju nije više mogao baviti arheologijom.

Za Misila su u arheologiji vezani i kameni kapiteli stupova koji se čuvaju u crkvi u Kreševu i u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, a oko čije su starosti i porijekla vođene velike rasprave u znanosti. Najprije je D. Sergejevski objavio jedan nedovršeni kapitel, koji je bio uzidan u nekakav podzid kod Ančičeve ljevaonice u Sarajevu i prenesen u Zemaljski muzej. Datirao ga je u srednji vijek i pripisao romaničkom stilu.³⁰ Zajedno s njim je objavio dio rimskog kamenog stupa s natpisom, koji je bio uzidan u temelje Kemaludinove džamije. Na četvrtastom plintu baze stupa nalazi se i srednjovjekovni latinični natpis u kojem se spominje sveti Petar apostol Vrhbosanski, što upućuje da je taj spomenik u srednjem vijeku služio kao oltarska menza u crkvi.³¹ Nedovršeni je kapitel Đuro Basler (pod pseudonimom Juraj Kujundžić) također odredio kao romanički i zajedno s oltarskom menzom s natpisom pripisao namještaju nedovršene katedrale sv. Petra apostola iz polovice 13. st. u gradu Vrhbosanju (današnjem Sarajevu) u bosanskoj župi Vrhbosni čija je gradnja potvrđena u više pisanih izvora.³² Zatim je u jednom drugom članku objavio četiri kapitela, koji se čuvaju u franjevačkom samostanu u Kreševu, i odredio ih kao romaničke, ali tada nije znao reći odakle potječu osim što je pretpostavio da je to okolica Kreševa.³³ Na takve je zaključke reagirala Ivanka Nikolajević i s puno činjenica upozorila da su kapiteli u Kreševu recentna umjetnička djela, koja je po uzoru na kasnoantičke kapitele i općenito umjetnost izradio mađarski arhitekt i kipar Jenő Bory tijekom Prvog svjetskog rata. U isti je kontekst stavila i nedovršeni kapitel iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu samo što bi on bio rađen po uzoru na romanički stil. Kapiteli su bili namijenjeni memorijalnoj neoklasicističkoj crkvi u Sarajevu posvećenoj ubijenom austro-ugarskom prijestolonasljedniku Francu Ferdinandu i njegovoj supruzi Sofiji čiju je izgradnju prekinuo završetak Prvog svjetskog rata. Isti je arhitekt i kipar izradio i brončani kip tog bračnog para. Na kraju je I. Nikolajević zaključila da su kapiteli iz Sarajeva

³⁰ Sergejevski 1947, 43-45.

³¹ Sergejevski 1947, 45-46.

³² Kujundžić 1978, 295-303.

³³ Basler 1980, 200-207.

preneseni u Kreševu.³⁴ Đ. Basler ili je potpuno ignorirao Nikolajevičkine argumente ili nije uopće znao za njih, ali je u međuvremenu doznao i objavio podatke koji znatno osvjetljavaju okolnosti pod kojima su se kapiteli pojavili: Sarajevski ljevač Ančić je za svoju ljevaonicu otkupio 1919. dijelove brončanog kipa austrijskog prijestolonasljednika Franca Ferdinanda i njegove supruge Sofije skinutog s Latinske ćuprije (mosta). Nekoliko godina poslije ostatke tog kipa ustupio je Franjevačkom samostanu u Kreševu uz još pet kapitela koji su bili u jednom podzidu kod njegove ljevaonice. Na kraju je fra Krunoslav dok je bio provincijal poslao Zemaljskom muzeju u Sarajevu dijelove kipa i jedan kapitel, dok su ostala četiri zadržana u Kreševu.³⁵ Međutim, Đ. Basler je u tim podacima vidio samo dokaze postojanja srednjovjekovne romaničke katedrale u Vrhbosni i kao da nije bio svjestan da oni zapravo samo pobijaju njegove i potvrđuju zaključke I. Nikolajević. S obzirom da su oboje umrli 1990. rasprava između njih je prekinuta, a nastavio ju je samo Mladen Ančić.³⁶ Zanimljivo je da su i Đ. Basler i I. Nikolajević previdjeli članak fra Krunoslava iz 1960. u kojem je napisao da je kapitela u Kreševu zapravo bilo pet. Na jednom ih je mjestu označio kao romaničke pod navodnicima, a na drugom kao problematične antičke iz čega se jasno vidi da je sumnjao u njihovu starost. Najavio je da će o njima objaviti studiju P. Anđelić, ali dotični ne samo da je nije nikada objavio, nego kapitela u Kreševu nije nikada spomenuo u svojim mnogobrojnim radovima što govori da je sumnjao ili uopće nije vjerovao u njihovu starost. Za razliku od četiri kapitela smještena u Kreševu, P. Anđelić nije sumnjao u srednjovjekovno porijeklo nedovršenog kapitela, koji se čuva u Zemaljskom muzeju u Sarajevu i ukazao je mogućnost da potječe upravo iz katedrale u Vrhbosni.³⁷ Lidija Fekeža je nedovršeni kapitel smatrala recentnim djelom koje je kopija kapitela iz Poreča.³⁸

S Misilom su na polju arheologije s njime surađivala dva njegova prijatelja. Prvi je fra Branko Krilić (1905. – 1981.) iz Kreševa, koji je dok je bio meštar novaka u franjevačkom samostanu u Livnu vodio 1936. manja iskopavanja u okolici – na Kasalovom gracu kod Livna i dva kamena tumula na gradini na Begovači kod Dobrog. Nalaze je poslao Misilu u Visoko ili zadržao u samostanu u Livnu.³⁹ Dru-

³⁴ Nikolajević 1982, 20-23; Nikolajević 1986, 145-148.

³⁵ Basler 1990, 125.

³⁶ M. Ančić pokušao je obraniti datiranje kapitela u srednji vijek kroz animozitet I. Nikolajević prema Đ. Basleru. Vidi: Ančić 2001, 287.

³⁷ Anđelić 1984, 481.

³⁸ Fekeža 2000, 87.

³⁹ O iskopavanju dva manja kamena tumula na Begovači pričao mi je početkom 1985. fra Dominik Duvnjak (1909. – 1992.) iz franjevačkog samostana na Gorici kod Livna, koji se sjećao tog iskopavanja, a raskopani tumuli i danas postoje. Za iskopavanje na Kasalovom gracu saznao sam također početkom 1985. od svoga djeda Marka Bikana Periše (1916. – 1997.), koji je nekoliko puta

gi je bio pravnik Ervin Vinko Mikolji iz Visokoga. On je u Višnjici zapazio rimske stele i upozorio Misila na njih, a u Župči kod Breze našao je poznati rimski cipus s imenima desitijatske plemićke obitelji, koja se vezuje za Batona Desitijata, vođu ustanka protiv Rimljana, i dopremio ga u arheološku zbirku Franjevačke klasične gimnazije u Visokom. Prvu znanstvenu objavu tog natpisa V. Mikolji je prepustio N. Vuliću,⁴⁰ a veza im je vjerojatno bio sam Misilo.⁴¹ Zatim je V. Mikolji napisao i objavio studiju o povijesti metalurgije željeza i željeznog obrta, gdje mu je za prethistorijsko i rimsko doba savjete dao Misilo.⁴²

Trojica Misilovih učenika u visokoj gimnaziji postali su vrhunski znanstvenici u njegovim strukama – arheolog Alojzije Slavko Benac, klasični filolog i povjesničar Franjo Barišić i već spomenuti povjesničar i arheolog P. Anđelić. Misilo im je jedno vrijeme bio i razredni starješina, čak duhovnik, pa nema sumnje da je on bio više ili manje zaslužan za njihovo stručno usmjerenje, pa čak i izbor sveučilišta.

A. Benac (1914. – 1992.) pohađao je gimnaziju u Visokom od trećeg do šestog razreda, ali je bio smješten u konviktu, a ne sjemeništu. Nastavak školovanja bio je dopušten samo onima koji su u sjemeništu i koji su jednu godinu proveli u novicijatu u nekom franjevačkom samostanu, odnosno odlučili biti franjevci. Zbog toga je A. Benac 1931. nastavio školovanje u državnim gimnazijama prvo u Vinkovcima a zatim u Zagrebu. Poslije mature u Zagrebu 1933. upisao je studije klasične filologije, povijesti starog vijeka i arheologije, ali ne u Zagrebu nego u Beogradu gdje je fra Krunoslav tada bio absolvent. Može se pretpostaviti da je A. Benac tako postupio upravo po Misilovim savjetima i procjenama, jer teško je drukčije objasniti činjenicu da je stipendist Hrvatskog kulturnog društva *Napredak* i simpatizer Hrvatske seljačke stranke napustio Zagreb, u kojem se zatekao, i otišao na studij u Beograd. Upravo su se tih godina izvodila opsežna arheološka

bio očevidac. U Franjevačkom muzeju na Gorici kod Livna čuva se nekoliko ulomaka kamenih žrvnjava s Kasalovog graca s tog iskopavanja s bilješkom fra B. Krilića. Vidi: Periša 1994, 21 (n. 5). Dugo mi je bilo neobično da u tom muzeju nema ulomaka prethistorijskog keramičkog posuda s tog iskopavanja. Međutim, u *Izvoještaju Franjevačke klasične gimnazije s pravom javnosti u Visokom za školsku godinu 1938/39*. Misilo je na str. 18 zabilježio da je fra B. Krilić iz Livna poslao kamene cijevi rimskog vodovoda i više ulomaka prethistorijske keramike. Nažalost, u arheološkoj zbirci u Visokom ulomci prethistorijskog keramičkog posuda s različitih nalazišta su izmiješani, ali će se možda vremenom neki moći pripisati određenim nalazištima. Datiranje franjevačkog iskopavanja na Kasalovom gracu treba ispraviti s 1934., kako sam prvi put napisao, u 1938. (1939. ne dolazi u obzir jer je moj djed već u proljeće otišao u Njemačku). Za kamene cijevi rimskog vodovoda u Livnu vidi: Sergejevski 1931, 19, T. XVIII, 1.

⁴⁰ Vulić 1934, 40.

⁴¹ U Misilovoj ostavštini u Kreševu nalazi se nekoliko pisama koje je N. Vulić 1933. uputio V. Mikoljiju povodom otkrića tog natpisa.

⁴² Mikolji 1969. U Misilovoj ostavštini u Kreševu čuva se jedan primjerak rukopisa te knjige.

iskopavanja u Vinči, pa je Misilo upravo zbog toga mogao Bencu sugerirati ili ga motivirati da upiše studij u Beogradu. Alojz Benac je već kao student prve godine sudjelovao u završnim iskopavanjima u Vinči 1934. i Vasić ga je imenovao svojim asistentom. Poslije Drugog svjetskog rata Alojz Benac postao je vodeći arheolog u Jugoslaviji, a glavno polje njegovog znanstvenog i istraživačkog rada bili su neolitik i eneolitik, odnosno ona razdoblja koja je susreo u Vinči.

F. Barišić (1915. – 1988.) bio je u sjemeništu pa je poslije završenog šestog razreda otišao u novicijat i uzeo redovničko ime fra Krunoslav – dakle, isto ono koje je imao njegov profesor i duhovnik! Zatim je kao učenik klerik završio sedmi i osmi razred gimnazije u Visokom i maturirao 1934. Započeo je studij teologije u Sarajevu, ali je naglo odustao od franjevačkog redovništva i upisao se na studij klasične filologije, povijesti starog vijeka, arheologije i bizantologije upravo na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Tu je postao i sveučilišni profesor grčkog jezika i književnosti i jedan od vodećih povjesničara bizantologa.

P. Anđelić (1920. – 1985.) također je bio u sjemeništu pa je poslije završenog šestog razreda otišao u novicijat i uzeo redovničko ime fra Jeronim. Zatim je kao učenik klerik završio sedmi i osmi razred u Visokom i maturirao 1940. Započeo je studij teologije u Sarajevu i ubrzo odustao od redovništva, ali je cijeli život ostao blizak franjevcima. S obzirom da je izbio Drugi svjetski rat bio je mobiliziran kao dočasnik u domobranstvo Nezavisne Države Hrvatske u kojem je proveo gotovo cijeli rat. U takvim je okolnostima upisao i završio studij prava u Zagrebu, jer se tada jedino ono moglo studirati izvanredno. Međutim, vrlo brzo se posvetio arheologiji i historiografiji te dao posebno veliki doprinos arheološkim iskopavanjima i proučavanjima ključnih mjesta bosanske srednjovjekovne povijesti koja je kao gimnazijalac obilazio na ekskurzijama s Misilom (Bobovac, Kraljeva Sutjeska, Visoko i Mili) te je o njima napisao i u Beogradu obranio doktorsku disertaciju te zatim objavio niz knjiga i članaka.

Dvojica Misilovih učenika, koji su postali franjevci i katolički svećenici, izravno su nastavila njegovim stručnim putem i bili njegovi nasljednici.

Prvi je fra Mijo Ilija Đeno (1913. – 1988.). On je kao svećenik i redovnik tijekom Drugog svjetskog rata studirao klasičnu filologiju, povijest starog vijeka i arheologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Završio je studije 1944., ali nije stigao diplomirati, a to mu je komunistička vlast odobrila tek 1952. Od 1945. do 1973. kao Misilov nasljednik bio je profesor klasične filologije i kustos arheološke zbirke u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom (1945. – 1973.), koja je bila deponirana. U međuvremenu ga je komunistički režim iz političkih razloga osudio na kaznu u strogom zatvoru u Zenici, koju je odslužio od 1956. do 1958. Od 1973. živio je u Franjevačkom samostanu u Jajcu gdje je vodio samostansku arheološku zbirku te postavio njezinu stalnu izložbu.

Drugi je fra Šimo Vinko Šimić (1921. – 1985.). On je kao svećenik i redovnik poslije Drugog svjetskog rata studirao klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu i diplomirao 1953. Upravo je poslije završetka Drugog svjetskog rata došlo do razdvajanja studija klasične filologije od arheologije te njihovog osamostaljivanja na filozofskim fakultetima u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani (ali ne i u Skoplju), tako da su studenti klasične filologije od tada slušali arheologiju i povijest starog vijeka samo kao obvezne opće predmete. Isto je bilo i sa studentima arheologije kada su bili u pitanju latinski i grčki jezik s književnostima. Misilo je vjerojatno utjecao na fra Šimu kod njegovog izbora studija, ali ne i sveučilišta, jer se politička situacija znatno razlikovala od one prije Drugog svjetskog rata. U komunističkoj Jugoslaviji religija nije bila zabranjena, ali su vjerske zajednice bile isključene iz gotovo svih oblika društvenog života, a vjerski službenici obespravljani. U multinacionalnoj i multireligijskoj Jugoslaviji jedan od najboljih načina dokazivanja podobnosti istaknutih pojedinaca ili institucija ateističkom komunističkom režimu bio je uskraćivanje prava onoj vjerskoj zajednici kojoj povijesno pripada njihov narod. Iz tih je razloga iz sastava Sveučilišta u Zagrebu isključen Katolički bogoslovni fakultet, bez obzira što je to sveučilište 1669. utemeljila Katolička crkva, odnosno isusovački red! Katoličkim svećenicima i redovnicima bilo je, uz vrlo rijetke iznimke, zabranjeno studirati na drugim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu. Na njima čak nisu mogli studirati ni maturanti katoličkih gimnazija. U isto vrijeme ta zabrana nije vrijedila na Univerzitetu u Beogradu, koji ih je sve rado primao i prihvaćao. Upravo su iz tih razloga fra Šimo i mnogi drugi profesori Franjevačke klasične gimnazije u Visokom, s ciljem specijalizacije u nastavi, studirali u Beogradu. Fra Šimo se nije bavio arheologijom, ali je od 1953. do 1981. predavao klasičnu filologiju u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom.

Usprkos teškom položaju Katoličke crkve u komunističkoj Jugoslaviji, fra Krunoslav se i u takvim okolnostima snalazio kako je najbolje znao i činio sve za dobrobit franjevačkog reda i kršćanstva općenito, a nalazio je vremena i za arheologiju. Preuzeo je upravu nad Franjevačkom klasičnom gimnazijom u Visokom u najtežem trenutku, jer su početkom 1947. komunističke vlasti privremeno zabranile njezin rad. S obzirom da se školska godina nije mogla održati napustio je Visoko, ali je od vlasti zatražio da učenici tu školsku godinu polažu u državnim školama. Muzejske je predmete zaštitio i pohranio u dijelu zgrade gimnazije u Visokom, kojeg komunistička vlast nije oduzela, i tako su one sačuvane do danas i predstavljene na stalnim izložbama u toj gimnaziji.⁴³ Zatim je 1950. sudjelovao u osnivanju i radu (kao član Nadzornog odbora) Udruženja bosansko-hercegovačkih katoličkih svećenika *Dobri Pastir*, koje je počelo izdavati svoj istoimeni časopis. Upravo je Misilo u prvom broju

⁴³ Misilo nije doživio ponovno postavljanje stalne arheološke izložbe u gimnaziji u Visokom, što je ostvareno tek 1975. Izložbu je postavio Đuro Basler.

objavio članak u kojem je dao upute kakva treba i smije biti suradnja katoličkog svećenika s narodnom komunističkom vlašću na terenu (školstvo, zdravstvo, socijalni rad i slično).⁴⁴ Osnivanju tog udruženja prethodio je odlazak delegacije franjevac provincije *Bosne Srebrenje* u Beograd na prijem kod jugoslavenskog komunističkog diktatora Josipa Broza Tita. Tom su ga prilikom, između ostaloga, zamolili da im se vrate barem neki oduzeti dijelovi gimnazije u Visokom da bi mogli raditi, a on im je to udovoljio. U narednom su razdoblju franjevci postupno vraćali dio po dio zgrada gimnazije, sjemeništa i konvikta.

Odlazak fra Krunoslava Misila iz Franjevačke klasične gimnazije u Visokom, u kojoj je imao najbolje uvjete za rad u arheologiji, onemogućile su ga da intenzivnije nastavi započetu aktivnost i da još više doprinese arheologiji. Tu su zatim bile njegove svakodnevne svećeničke i redovničke dužnosti u nekoliko katoličkih župa. Unatoč tome, ostaje činjenica da je on bio prvi školovani arheolog među franjevcima u Bosni i Hercegovini i da je u okviru svojih mogućnosti u tadašnjim okolnostima bio pravi entuzijast što se moglo vidjeti i iz ovog članka.⁴⁵

Bibliografija fra Krunoslava Misila

1. Idealna smrt, *Kalendar svetog Ante*, II, Visoko, 1927., str. 44-47.
2. Postanak i razvitak papinske države, *Franjevački vjesnik*, Visoko (Beograd), 1930., str. 9-13.
3. Sv. Augustin i franjevačka škola, *Franjevački vjesnik*, Visoko (Beograd), 1930., str. 171-178.
4. Protuvjerski i bezbožan rad boljševika, *Franjevački vjesnik*, Visoko (Beograd), 1930., str. 89-90.
5. Anđeo Uvodić, Andrija Medulić nazvan Schiavone – Dalmatinski slikar XVI stoljeća, *Franjevački vjesnik*, Visoko (Beograd), 1935., str. 93-95.
6. Rimski spomenici iz Bosne, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XLVIII (1), Sarajevo, 1936., str. 15-26, 7 slika + 1 tabla. Zusammenfassung: Römische Denkmäler aus Bosnien, str. 25-26.
7. Arheološki spomenici u okolici Visokog, *Kalendar Sv. Ante*, XIV, Sarajevo, 1939., str. 129-133, 6 slika.

⁴⁴ Zbog osnivanja udruženja katoličkih svećenika u komunističkoj Jugoslaviji, među samim je svećenicima došlo do polarizacije. Oni koji su bili u udruženjima smatrali su da treba biti lojalan novoj državi i surađivati s komunističkom vlašću do jedne mjere, dok su oni izvan udruženja smatrali da ne treba imati bliske ili ikakve odnose s tom vlašću. Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac je u nastanku svećeničkih udruženja vidio mogućnost crkvenog raskola i osudio je njihov rad. Zahvaljujući Udruženju *Dobri Pastir*, franjevci su počeli vraćati oduzetu crkvenu imovinu, ali i braniti se pred protukatoličkim napadima. Dobar primjer je gigantska knjiga *Magnum crimen*, koju je napisao historiograf i mason Viktor Novak, inače bivši katolički svećenik, koji je, napustivši Katoličku crkvu i odselivši se u Beograd, postupno zauzeo izražen protukatolički stav, što je iskoristio komunistički režim, koji je tu knjigu objavio. U toj je knjizi, među mnogobrojnim katoličkim svećenicima, koje je optužio za podršku fašističkoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, naveo i Misila. Vidi: Novak 1948, 818, 1099. Da Misilo nije bio član *Dobrog Pastira* sigurno bi imao problema, jer su Novakove optužbe bile krajnje zlonamjerne i opasne.

⁴⁵ U *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* donesena je samo kratka i štura natuknica o fra Krunoslavu Misilu bez podataka da je bio školovani arheolog i što je istraživao. Usporedi: Fekeža 1988, 109.

8. Conferantur quidam ritus Serbo-Croatorum cum Us o/im populi Graeci et Romani, *Collectanea Franciscana Slavica, Acta Congressuum professorum complectentia*, vol. II, Typographia "Kačić", Sibenici, 1940., str. 259-273.
9. Srebrenica i njezina okolica u rimsko doba, *Kalendar sv. Ante*, XVII, Sarajevo, 1942., str. 178-182.
10. Štujemo bl. Nikolu Tavelića, *Glasnik bl. Nikole Tavelića*, I, 1-2, Sarajevo, 1943., str. 5-7.
11. Vaši putevi nijesu moji putevi, *Kalendar Sv. Ante*, XVIII, Sarajevo, 1943., str. 35-39, sa slikom autora.
12. Sv. Franjo – apostol mira, *Kalendar Sv. Ante*, XIX, Sarajevo, 1944., str. 33-38, 1 slika.
13. Najveća zapovied, *Kalendar Sv. Ante*, XX, Sarajevo, 1945., str. 33-36.
14. Saradnja katoličkog svećenika s narodnom vlašću na terenu u današnjici, *Dobri Pastir*, 1-2, Sarajevo, 1950., str. 61-64.
15. Historijski predmeti i spomenici kulture kod franjevacu u Bosni i Hercegovini, *Dobri Pastir*, X, Sarajevo, 1960., str. 49-104, 57 slika.
16. Što se radi u Olovu?, *Bosna Srebrena*, XX, 10, Sarajevo, 1969., str. 170-174.

LITERATURA / LITERATURE

- Ančić 2001 Mladen Ančić, *Na rubu zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Biblioteka Hrvatska povjesnica, Monografije i studije III/12, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- Anđelić 1973 Pavao Anđelić, Pogled na franjevačko graditeljstvo XIV i XV vijeka u Bosni, u: Radovi sa simpozijuma »Srednjovjekovna Bosna i europska kultura«, *Radovi Muzeja grada Zenice*, III, Zenica, 201-206 + 1 prilog.
- Anđelić 1984 Pavao Anđelić, Doba srednjovjekovne bosanske države, u: *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast*, Biblioteka Kulturno nasljeđe, Sarajevo, 435-587.
- Basler 1980 Đuro Basler, Romanički kapiteli u Kreševu, u: *Fiskovićev zbornik*, I, *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji*, 21, Split, 200-207.
- Basler 1990 Đuro Basler, *Kršćanska arheologija*, Crkva na Kamenu, Mostar.
- Busuladžić 2007 Adnan Busuladžić, *Antičke svjetiljke u Bosni i Hercegovini / Antique Lamps in the Collections in Bosnia-Herzegovina*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Busuladžić 2014 Adnan Busuladžić, Npublicirane antičke svjetiljke iz Franjevačkog samostana u Visokom i s Katedre za arheologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 43, Sarajevo, 127-133.
- Drljić 1972 Rastislav Drljić, In memoriam Krunoslav Misilo, *Dobri Pastir*, XXI-XXII, Sarajevo, 381-388.
- Fekeža 1988 Lidija Fekeža, MISILO Krunoslav, *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, 1, Sarajevo, 109.
- Fekeža 2000 Lidija Fekeža, Srednjovjekovni arheološki spomenici Sarajeva i bliže okolice, *Hrvatska misao*, XI, 14, Sarajevo, 81-97.
- Gavran 2000 Ignacije Gavran, *Vrata u život. Uz 100. obljetnicu postojanja zgrade Franjevačke klasične gimnazije u Visokom*, Sarajevo.
- Imamović 1996 Enver Imamović, Rezultati probnih iskopavanja u Podastinju, Višnjici i Gromiljaku kod Kiseljaka, *Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija*, Nova serija, 47 (1992-1995), Sarajevo, 61-92.
- Korošec 1943 Josip Korošec, Noviji neobjavljeni predmeti predpovijestne zbirke. Nekoliko novih nalaza sa gradine »Grad« iznad Semizovca, *Glasnik hrvatskih zemaljskih muzeja*, LIV (1942), Sarajevo, 56-59.
- Kujundžić 1978 Juraj Kujundžić, Katedrala sv. Petra u Vrhbosni, *Nova et vetera*, XXVIII, Sarajevo, 295-303.
- Marijanović 1988 Ivana Marijanović, Kreševo 1, Kreševo, *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, 3, Sarajevo, 122.
- Matanović 2009 Stanislav Matanović, KATANČIĆ Matija Petar, *Hrvatski biografski leksikon*, 7, *Kam – Ko*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 160-164.
- Mikolji 1969 Vinko Mikolji, Povijest željeza i željeznog obrta u Bosni, Metalurški institut "Hasan Brkić", Zenica.
- Nikolajević 1982 Ivanka Nikolajević, Byzantina metabyzantina u XX veku – jedan primer, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, XXI, Beograd, 19-23 (ćirilica) + 4 tab.

- Nikolajević 1986 Ivanka Nikolajević, Toma Arhiđakon, „Anastasije Bibliotekar“ i Jene Bori u kulturnoj istoriji Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, XXIV-XXV, Beograd, 139-149 (ćirilica).
- Novak 1948 Viktor Novak, *Magnum crimen*, Zagreb, 1948.
- Paškvalin 1964 Veljko Paškvalin, Reljef Silvana i nimfi, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Arheologija, Nova serija, XIX, Sarajevo, 151-154.
- Paškvalin 2005 Veljko Paškvalin, Academician Duje Rendić-Miočević's view of the spiritual tradition and life of the Illyrians in Roman times / Pogled na duhovnu tradiciju i život Ilira u doba Rimljana kakav je imao akademik D. Rendić-Miočević, u: *Illyrica antiqua, Ob honorem Duje Rendić-Miočević*, Radovi s Međunarodnog skupa o problemima antičke arheologije, Zagreb, 6. – 8. XI. 2003., Zagreb, 55-65.
- Periša 1994 Darko Periša, Livno u prethistorijsko doba, u: *Livanjski kraj u povijesti*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – Split, Općinsko hrvatsko vijeće obrane – Livno, Split – Livno, 19-27.
- Rapanić 1985 Željko Rapanić, Doprinos franjevacu arheologiji u Hrvatskoj, *Kačić*, XVII, Split, 403-413.
- Sergejevski 1931 Dimitrije Sergejevski, Rimski spomenici iz Livna i Prekaje, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XLVIII, Sarajevo, 19-23 + 2 tab. (ćirilica).
- Sergejevski 1947 Dimitrije Sergejevski, Arheološki nalazi u Sarajevu i okolici, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, II, Nova serija, Sarajevo, 13-50.
- Sergejevski 1957 Dimitrije Sergejevski, Nadgrobni reljef iz Višnjice, u: *Zbornik radova posvećenih M. Abramiću, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LVI-LIX, Split, 108-114 + 1 tab. (VII).
- Sijarić 2014 Mirsad Sijarić, *Hladno oružje iz Bosne i Hercegovine u arheologiji razvijenog i kasnog srednjeg vijeka*, Univerzitet u Sarajevu, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Škegro 1994 Ante Škegro, Epigraphische Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 101, 287-298.
- Škegro 1997 Ante Škegro, Bosanski franjevci i arheološki spomenici, *Bosna franciscana*, 7, Sarajevo, 140-154.
- Vulić 1933 Nikola Vulić, *Antički spomenici naše zemlje*, Spomenik Srpske kraljevske akademije, LXXV, 58, Beograd (ćirilica).
- Vulić 1934 Nikola Vulić, *Antički spomenici naše zemlje*, Spomenik Srpske kraljevske akademije, LXXVII, 60, Beograd (ćirilica).
- Zaplata 1939 Rudolf Zaplata, Kako se nekad sahranjivalo na groblju kod Ilidžanske stanice, *Jugoslavenski list*, XXI, 148, Sarajevo, 25. juna 1939., 5.
- Zaplata 1939a Rudolf Zaplata, Ekshumacija katoličkih grobova na Marijinom dvoru, *Jugoslavenski list*, XXI, 176, Sarajevo, 28. jula 1939., 5.
- Zekan 2008 Mate Zekan, *Vizionarova misija*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split.